

L'Alguer, país català de Sardenya?

Irene Coghene

L'Alguer se troba al nord oest de l'illa de Sardenya a dins del territori de l'estat italià. És una ciutat que se pot considerar doblament al·loglota: comparteix lo territori amb l'italià, llengua oficial de l'estat i el sard, llengua pròpia i més forta de la regió, on hi ha altres minories lingüístiques.

La conservació de l'alguerès o català de l'Alguer és encara més difícil. La llengua sobreviu en una situació sempre més instable a causa de l'excessiva italianització de la societat (escola, llocs de treball, diaris, etc.) i una excessiva immigració tan sarda dels països limítrofs com italiana i estrangera, aquesta no tan rellevant.

Anem per ordre. Imaginem d'arribar a l'Alguer a l'època de la visita d'Eduard Toda i Güell (1887): la població de 10.000 habitants estava a dins de la ciutat fortificada on les relacions entre les famílies eren més genuïnes. En aquell moment lo català era llengua coneixuda i amprada de tots, a nivell familiar i a nivell social, indispensable per integrar-se. A nivell oficial, en canvi, la llengua s'havia substituït: lo català i el castellà havien deixat espai a l'italià, ja a començar de quan la Sardenya havia passat en mans dels Savoia, és a diure de la primera meitat del 1700.

La ciutat s'ha ampliat bastant al principi del 1900, després la desastrosa decisió de destruir la muralla antiga i d'obrir no sols idealment la ciutat "a fores", vers los camps. Durant los segles la ciutat ha travessat diverses fases, tan economicament com socialment¹ però la situació no s'ha modificat assai, fins a la sogona meitat del 1900. Com subratlla Rafael Caria en un sou estudi de sociolingüística, "la mobilitat demogràfica en els últims 15 anys ha jugat un paper dissociatiu de l'ambient alguerès i com a conseqüència ha provocat greus dificultats de coexistència i d'integració dels nous habitants amb els tradicionals²". La vida de les famílies que era concentrada als carrerons de *l'Alguer vella*³ s'ha traslladat en altres quarters, per exemple la pedrera, zona popular on encara avui l'alguerès és la llengua viva. Aqueix canvi ha fet perdre la identitat de pòpul al mateix temps sard i catalanoparlant, característica que diferenciava dels veïns sardòfons.

Caria⁴ no parla de substitució lingüística al 1990, però al sou treball, El català de l'Alguer⁵, afirma el contrari. De fet una part de la població ignora que l'alguerès sigui un dialecte català i una bona part no el parla. El termini Països Catalans és desconegut de la majoria i encara més desconegut és lo significat polític i també cultural.

Però hi ha encara una minoria que parla en alguerès abitudinalment en família i, en les relacions socials en general, és la llengua que més practica. Una minoria que no té una consciència clara i

1 Cfr CARIA R., L'Alguer llengua i societat: la minoria catalana entre passat i futur, a cura del Centre de Recerca i Documentació Eduard Toda, Edes, Sassari, 1990.

2 CARIA R., cit, p 14.

3 Lo centre històric és afectuosament avisat així dels habitants.

4 CARIA R., cit, p 15.

5 CARIA R., El català a l'Alguer: propostes per a un llibre blanc, *Revista de Llengua i Dret*, núm. 46, Barcelona, 2006, p 58.

que no parla en alguerès per algun motiu particular, sino perquè és simplement nada i creixida a l'Alguer. Aqueixa part de la població té un sentiment positiu, quasi folklòric, pel tema de la ciutat "illa en l'illa" i quan parla amb un catalanoparlant se sorpren per la facilitat de comprensió, no obstant les diferències de lèxics i els molts fenòmens fonètics del català de Sardenya⁶. L'edat mitjana d'aqueix grup és bastant alta i el percentatge n'és directament proporcional: més gran és la persona i més domini té.

Hi ha un altre grup, encara més minoritari, on se poden col·locar los activistes de la llengua que, amb iniciatives socials i culturals també a dins d'associacions, porten envant un objectiu: fomentar-ne l'ús i la conservació no tan com bé cultural immoble sinó com un bé viu, en transformació, de valoritzar. En aqueix punt és arribat lo moment de citar en ordre de funció i no d'importància, totes les associacions que militen en aqueix camp i que fan possible una realtat.

L'Associació per la Salvaguarda del Patrimoni Històric-cultural de l'Alguer i l'Escola de alguerès Pasqual Scanu organitzen, de molts anys, cursos gratuïts de la variant local. En tot cas, l'edat mitjana dels alumnes podem afirmar que és alta.

L'Ateneu Alguerès, l'Obra Cultural i l'Òmnium Cultural són tres associacions que s'ocupen de la part cultural, com presentacions de llibres, conferències, recitals de poesies, concerts etc.

Totes 5 les associacions s'ocupen de curar publicacions de llibres, com també fan l'Arxiu de Tradicions i el Centre d'Estudis Eduard Toda.

L'Obra Cultural endemés és la promotora de dos premis: lo Josep Sanna, que valora treballs científics sobre l'Alguer de tot tipus de matèria, i el Rafael Sari, de poesia.

L'Ateneu al 2009 ha organitzat lo primer premi Francesc Manunta de prosa.

L'Òmnium Cultural fins al 2008 organitzava cursos de català estàndard en col·laboració amb el lectorat de català de la Universitat de Sàsser. Sempre tal entitat amb lo Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori ha donat vida al projecte Joan Palomba a l'any 1998-1999 que s'ocupa de portar una hora d'alguerès en les escoles maternals, primàries i mitjanes. Lo grup de mestres prepara també el material didàctic que arriba a un miler de minyons, segons l'any també a 1500. L'Òmnium i el Centre de recursos han donat vida a la secció experimental «Costura» que se troba a l'escola maternal parificada San Giovanni Bosco; preveu lo 60% de les activitats en alguerès, lo 30% en italià i el restant 10% en anglès. Tots dos los projectes recivin financements de la Generalitat de Catalunya, sense els quals no podrien existir.

Al 2007 és nat lo Centre Excursionista de l'Alguer, qui escriu fa part dels socis fundadors. L'associació se propon de fer caminades en alguerès fomentant-ne l'ús socials en contacte amb la natura: la identitat i el territori són temes molt lligats i estimant l'un se pot arribar a construir l'altra. A més utilitza els topònims que s'estan olvidant, sense traduir-los en italià.

Totes aqueixes entitats, d'alguna manera, se són substituïdes a les institucions oficials del Municipi, Província i Regió que per més de 50 anys, fins al 1999, no han vist de part de l'Estat l'actuació de l'article 6 de la Constitució italiana relatiu a les minories lingüístiques. Tal article afirma: «La Repubblica tutela con apposite norme le minoranze linguistiche» i dona la possibilitat d'adoptar disposicions especials pels grups que parlen llengües diferents de la estatal, reconeixent el dret d'utilitzar i difondre la pròpia.

⁶ Cfr SCALA L., a cura de, Català de l'Alguer: criteris de llengua escrita, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2003.

La manca d'una llei d'actuació que tenia de coordinar les normes regionals i locals ha hagut com a conseqüència la delimitació entre minories lingüístiques reconeixudes a nivell local amb forta identitat⁷ i no reconeixudes.

Subratllem que l'estat italià ha actuat sempre una política lingüística de tipus nacionalista. L'article 1 de la tan desitjada llei 482/99 confirma aquesta tesi quan a l'art. 1 recorda que la llengua oficial de la República és l'italià i al segon apartat "La Repubblica, che valorizza il patrimonio linguistico e culturale della lingua italiana, promuove altresì la valorizzazione delle lingue e delle culture tutelate dalla presente legge".

La regió Sardenya al 1993 anticipa l'estat amb la llei «*Tutela e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna*», declarada constitucionalment il·legítima de la sentència 13 de juliol 1994, n. 290. Tres anys més tard arriba una nova llei regional: l. r. 15 octubre 1997, n. 26, «*Promozione e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna*».

Clarament no és innovadora com la precedent però és un primer pas per una política més sensible. A més parifica, segons l'art 2, apartat 4, el català de l'Alguer a la llengua Sarda.

A Sardenya s'aplica en primer lloc la l.r. 26 del 1997, per competència regional, però, on més favorable, s'apliquen les disposicions de la llei 482 del 1999, que de totes formes se limita a indicar les línies guies sense preveure instruments concrets, necessitant un reglament governatiu d'actuació. El reglament aprovat amb d.p.r. 2 de maig del 2001 n. 345, no és suficient i moltes disposicions resten inactuades.

Escrivim a sota l'article 9 de l'Estatut municipal:

«Tutela de la llengua i de la cultura de l'Alguer

En conformitat amb els principis acollits de la Comunitat nacional i internacional i segons l'espírit i la lletra de la Constitució de la República Italiana, lo Municipi se propon de tutelar, promoure i difundir la coneixença de la història, de la llengua catalana en la variant algueresa i de la cultura i de les tradicions locals, activant al mateix temps lo confront amb les altres realtats presents en ciutat, per garantir un espírit de col·laboració i tolerància.

- En particular, se propon de donar suport a totes les iniciatives dirigides a la coneixença i a l'ús de la llengua catalana en la variant algueresa.
- Al territori del Municipi la toponomàstica en alguerès és equiparada a la toponomàstica en llengua italiana i el Municipi ne garanteix l'ús contextual.
- Lo Municipi és l'organisme institucional referent per la política lingüística i sostén, en los límits de les possibilitats de balanç, amb ajuts financers, les associacions que obren a favor de l'alguerès i d'altres expressions lingüístiques i culturals segons apropiat reglament.»

Al 2007 s'ha constituït la *Commissió unitària per la normalització del català de l'Alguer*⁸, que entre els objectius finalitzats a l'aplicació d'una política lingüística, tenia la modificació d'aqueix article, considerat ambigu en el punt on preveu ajuts financers a favor «d'altres expressions lingüístiques». Parlar avui de trilingüisme és com decretar prematurament la mort de l'alguerès

⁷ Tenen una tutela més forta perquè son les mateixes llengües i ètnies dels pòpuls limítrofs que viuen als territoris dels Estats guanyadors de la segona guerra mundial. En aquella ocasió, van imposar a l'Estat italià el dret a l'ús de la llengua de les tres minories: valdostans (francès), altoatesins (alemany), eslovens.

⁸ Nada amb proposta de Rafael Caria; associacions participants: A.A., AdT, A.S.P.H.C.A., C.R.E.T., Ò.C.

que després de 656 anys afronta el real perill d'extinció. De fet estem vivint un fort moment de pèrdua d'identitat.

A més parlar de colònia catalana a l'Alguer és una ofensa per qui hi viu i per qui defensa per la sobrevivència, també amb estudis científics, la característica que emprecioseix la nostra ciutat. Del 2001 tenim un estàndard alguerès, una proposta curada de Luca Scala⁹ aprovada de la secció filològica de l'IEC. Aqueix article cerca d'amprar aquells criteris que valoritzen les peculiaritats de la nostra zona. Grans passos s'han fet i se continuen a fer també si la desconfiança pot arribar a guanyar l'optimisme.

Per respondre a la pregunta inicial, encara per poc podem contestar de sí, si no s'actuarà una política lingüística més determinada. Les bases no falten, falta una petita empenta a la nostra classe dirigent. Esperem, doncs, que aquella famosa escrita, l'Alguer país català de Sardenya, que domina als adhesius i a les malletes exposades a les botigues turístiques del centre, no sigui sols la evocació de records de temps antics.

9 SCALA L., cit.